

BIS

CD-1223 DIGITAL

Robert Kajanus
FINNISH RHAPSODY

Kullervo's Funeral March
Sinfonietta | Aino

Lahti Symphony Orchestra
Osmo Vänskä

KAJANUS, Robert (1856-1933)**[1] Finnish Rhapsody No. 1 in D minor** (Breitkopf & Härtel) **9'26**

Op. 5 (1881), for large orchestra

*Allegro con anima – Andante – Allegro moderato***[2] Kullervo's Funeral March, Op. 3 (1880)** (Finnish MIC) **14'43***Adagio***Sinfonietta in B flat major, Op. 16 (1915)** (Breitkopf & Härtel) **25'17**

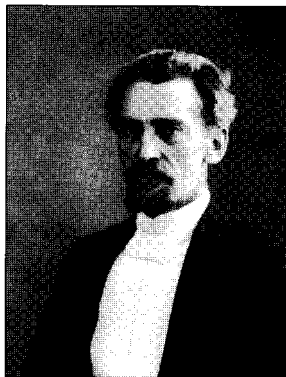
for orchestra

[3] I. Grave – Allegro vivo – attacca – **8'00****[4] II. Intermezzo. Tempo di minuetto** **4'37****[5] III. Adagio di molto** **6'31****[6] IV. Allegro con fuoco** **6'02****[7] Aino** (1885, rev. [?] 1916) (Finnish MIC) **14'26**Symphonic poem for male chorus and orchestra. *Text: Anonymous***Helsinki University Chorus** (Ylioppilaskunnan laulajat);chorus-master: **Matti Hyökki****Lahti Symphony Orchestra** (Sinfonia Lahti)

(Leader: Jaakko Kuusisto)

conducted by **Osmo Vänskä**

Robert Kajanus was born in Helsinki on 2nd December 1856. At the time of his birth, the Finnish capital was still a small town with less than 25,000 inhabitants. By the standards of central Europe it was a musical backwater, with the Viennese classics as standard fare. Fredrik Pacius – who had taught in the city since 1835 and, despite his German origins, ranked as Finland’s most prominent composer since Crusell – had, however, composed and arranged performances of several of his own large-scale works, including operas and a violin concerto, and had enticed a number of international musicians as guest performers. In the 1860s an orchestra was formed for the New Theatre (now the Swedish Theatre), and under the baton of Filip von Schantz it gave symphony and popular concerts; in the 1870s the focus was on opera, performed in Finnish and also in Swedish.

Robert was one of ten children (of whom only four survived into adulthood) in an upper-middle-class family; his father, Georg August Kajanus, was a surveyor by profession who enjoyed music although he himself did not possess any outstanding aptitude as a performer. His mother Agnes, who in her youth had been a fine singer, came from the musically influential Flodin family; the famous critic Karl Flodin was Robert’s cousin. During Robert’s childhood, chamber music by Mozart and Haydn was played in the family home, where Pacius was a frequent guest.

Kajanus’s musical talent was recognized at an early stage. He started private music lessons under Richard Faltin (1835-1918) at the age of twelve: first musical theory, and later also composition. He had already taken up the violin but, as he was left-handed, he was ultimately unable to pursue a career as a violinist. As a child Robert was a solitary dreamer who loved nature deeply (later he became a keen sailor), but he

was too impatient to excel academically; he also proved to be both stubborn and self-assured, qualities that would characterize much of his later career. As Swedish was his first language, he attended a Swedish-language grammar school, but he also encountered the Finnish language and culture that he was later to champion so effectively.

In the autumn of 1877 Kajanus followed the example of many Finnish musicians before him and travelled to Leipzig; there he studied under Salomon Jadassohn, Ernst Richter and Carl Reinecke. He made his public conducting debut back in Helsinki on 19th September 1878. In 1879-80 he continued his studies in Paris, notably under the Norwegian Johan Svendsen – who motivated him to incorporate folk music elements in such compositions as the *Finnish Rhapsody No. 1*. He then moved back to Leipzig (1880-81) and Dresden (1881-82) and married the Norwegian singer Johanne Müller (1881) before returning to Helsinki in July 1882.

In 1874, while still a schoolboy, he had written his first surviving compositions; that year he also became acquainted with Elias Lönnrot, who had compiled the *Kalevala* (the Finnish national epic poem). Kajanus's compositions from the 1870s include a *Violin Sonata* and a *Piano Sonata* (both written in 1876), and in the late 1870s he started to write orchestral works as well.

In 1882, having fallen out with Martin Wegelius (1846-1906) who was unwilling to offer him work at his newly established Helsinki Music Institute (now the Sibelius Academy), Kajanus founded the Helsinki Orchestral Society (now the Helsinki Philharmonic Orchestra), the first professional symphony orchestra in the Nordic countries. Kajanus was to conduct this orchestra for the rest of his life, and it owed its survival through many politically and financially precarious years to Kajanus's energy and enthusiasm. In 1885, as a spin-off from the Orchestral Society, Kajanus established an orchestral school to rival that of Wegelius. It is as a conductor, however, that Kajanus is most often remembered today, especially for his pioneering performances – and in the early 1930s also recordings – of the music of Sibelius.

Sibelius and Kajanus had met while the former was a student at Martin Wegelius's Helsinki Music Institute. Wegelius's principal talents lay as an administrator and edu-

cator: he was a keen admirer of Wagner (as was Kajanus) but he did not encourage his pupils to attend Kajanus's concerts. Nevertheless, Kajanus and Sibelius became firm friends, although their relationship did undergo periods of strain – for instance in 1897 when Kajanus obtained a university post, as successor to Faltin, that had initially been awarded to Sibelius. Around the turn of the century, both men were among the circle who would gather for long and amply lubricated discussions at fashionable Helsinki restaurants such as the Kämp or the König. Kajanus's stressful lifestyle ultimately took its toll: in 1907 he started to experience heart and liver problems, exacerbated by his fondness for alcohol.

Shortly after the death of his first wife in childbirth, Kajanus married Inez Johanna Bärlund but just four years later, in 1888, she also passed away. Almost immediately he struck up a volatile relationship with the actress and singer Elisabeth (Lilli) Kurikka, whom he married in May 1889. This tempestuous marriage was not a success, but Lilli refused to agree to a divorce until 1917, by which time Kajanus had already been living with Helena (Ella) Stigell for five years. He married Ella in April 1917 and they remained married until his death.

In the autumn of 1889 Kajanus took a sabbatical trip to Berlin with Lilli and undertook further conducting studies under Hans von Bülow (at that time Sibelius was also in Berlin as a pupil of Albert Becker). Highlights of his conducting career included a performance of his own *Aino* with the Berlin Philharmonic Orchestra in February 1890 and the Helsinki orchestra's successful European tour in 1900, culminating in an appearance at the Paris World Exhibition; this led to invitations to conduct in numerous international music centres over the following years including Copenhagen, St. Petersburg, Moscow, Turin and Budapest.

In 1913 the Helsinki Orchestral Society evolved into the Philharmonic Society Orchestra, in direct competition with Georg Schnéevoigt's Helsinki Symphony Orchestra (ultimately the two orchestras joined forces). Towards the end of that decade Kajanus also started to involve himself with festivals such as the Finnish Music Days and the Nordic Music Days. In 1920 he was awarded the Order of the White Rose of

Finland and in 1926 he became an honorary professor of the Liszt Academy in Budapest. From the late 1920s onwards he also championed music by such composers as Stravinsky, Prokofiev, Ravel, Honegger, Franck and Hindemith, but by then his powers were failing. At his 75th birthday concert in 1931 he had to conduct sitting down. His farewell concert with the Philharmonic Society Orchestra, on 28th April 1932, was also the orchestra's 50th anniversary concert, on which occasion he received an honorary D. Phil from Helsinki University. Even after this he continued to compose and to revise earlier works. He suffered increasingly from a circulatory disorder which led to gangrene and, in the spring of 1933, his left leg had to be amputated. He died on 6th July 1933.

Kajanus was not only among the foremost Finnish composers of orchestral music before Sibelius but also one of the first to focus his music on specifically Finnish subjects. The ***Finnish Rhapsody No. 1*** in D minor, Op. 5, was written in Leipzig in 1881 and premièred there under the composer's baton in the same year. The piece testifies to Kajanus's growing interest in Finnish folk music (most strikingly the tune *En voi sua unhoittaa poies* [*I cannot forget you*] in the middle section). The work's first Finnish performance came on 15th February 1883 and it soon appeared in a variety of arrangements, for instance for piano four- and eight-hands and for wind band.

Another aspect of the national dimension is featured in ***Kullervo's Funeral March***, Op. 3, originally named *Kullervo's Death, An Episode from the 'Kalevala'*. At the time of its composition in 1880 there was not yet a tradition of using *Kalevala* themes in music, although Filip von Schantz had composed a *Kullervo* overture in 1860. Later, this tragic hero from the *Kalevala* would be the subject of musical works by Sibelius, Madetoja, Sallinen and others. The influence of Wagner is clearly felt in Kajanus's piece (while working on it, he had seen *Götterdämmerung* – and thus heard *Siegfried's Funeral March* – several times), and there are echoes of the funeral march from Ludwig van Beethoven's '*Eroica*' *Symphony* too, but it also makes use of a Finnish folk tune, *Äiti parka ja raukka* (*My poor mother*). This work too was premièred in Leipzig, conducted by Kajanus himself, in March 1880. It was well received,

and Kajanus's orchestra played it in Finland three times in the period 1883-86 but, after that, this imposing and eloquent piece was not heard until Kajanus's own memorial concert in November 1933.

The elegant *Sinfonietta in B flat major*, Op. 16, was composed in 1915 and first performed that year by the Philharmonic Society Orchestra in Helsinki, conducted by the composer, at his birthday concert on 2nd December. It is dedicated to Sibelius, who nevertheless chose not to attend the première, probably because – just six days before his own fiftieth birthday concert and the presentation of a new symphony (the *Fifth*, in its original four-movement version) – he did not wish to be upstaged by Kajanus's success. Although the work still has its stylistic roots in German romanticism, the lightness and refinement of its orchestration indicate a shift in the composer's emphasis towards neo-classicism. According to Kajanus's biographer Matti Vainio: 'In this work Kajanus finally found his own symphonic style, which had been taking shape gradually in his earlier orchestral works but which in them, for one reason or another, had not managed to come fully into bloom.' The work is cast in four movements, with a motto theme that is presented by the second violins, then the violas at the very start of the solemn, festive introduction to the first movement (*Grave*). The main body of the movement (*Allegro vivo*) is dramatic yet also light and agile in character; it ends with a bold, rising tritone and passes virtually without a break into the *Intermezzo*, a piece which, despite its minuet-like feeling, is full of rhythmic subtlety. The motto theme is very much to the fore in the beautiful slow movement (*Adagio di molto*), whilst the finale (*Allegro con fuoco*) returns to the thrustful character of the first movement; a brief reappearance of the motto theme leads to the coda and the stylish yet understated conclusion.

The symphonic poem *Aino* was composed in 1885 and first performed at an event organized by the Finnish Kalevala Society to mark the 50th anniversary of the poem; here, too, the Helsinki orchestra was conducted by the composer. The subject is based on material from the *Kalevala* although the text itself, sung by the male-voice choir in the final section of the work, is anonymous. Melodically and harmonically the influ-

ence of Wagner is clear, but *Aino* has a distinctly individual character and is widely regarded as Kajanus's finest work.

© *Andrew Barnett 2004*

For further information on Robert Kajanus's life and works, readers are referred to Matti Vainio's biography of him, *Nouskaa aatteet* (WSOY, Helsinki, 2002), which was of inestimable assistance in the preparation of this text.

The **Helsinki University Chorus** (YL), founded in 1883, is the oldest Finnish-language choir in Finland. The worldwide reputation which YL enjoys today is due to its extensive foreign tours and numerous recordings. The choir made its first lengthy tour to Europe in the 1930s. In addition to innumerable concerts given in Europe, the choir has also undertaken seven long tours in North America and two in the Far East. The repertoire of YL extends from mediæval music to the very latest modern works, and the choir is equally at home in popular music. Throughout its existence, YL has worked together with leading Finnish composers. Ever since the reign of YL's first conductor, P.J. Hannikainen, the choir has been directed by key figures in Finnish music such as Heikki Klemetti, Selim Palmgren, Martti Turunen, Ensti Pohjola, Heikki Peltola and, since 1980, Matti Hyökki.

The **Lahti Symphony Orchestra** (Sinfonia Lahti) was municipalized in 1949 to maintain the orchestral tradition that had existed in Lahti since 1910. Under the direction of its conductor Osmo Vänskä the orchestra has in recent years developed into one of the most notable in the Nordic countries. The Lahti Symphony Orchestra gives most of its concerts in the wooden Sibelius Hall designed by architects Kimmo Lintula and Hannu Tikka, with acoustics designed by the internationally acclaimed Artec Consultants Inc. from New York. Among the achievements of the Lahti Symphony Orchestra have been *Gramophone* Awards (1991 and 1996), the Grand Prix du Disque from the Académie Charles Cros (1993) and the Cannes Classical Award (1997 and 2002) for its recordings of works by Sibelius; it has also received awards for a number

of its other recordings. The orchestra has recorded the complete orchestral music of Joonas Kokkonen. Since 1992 the orchestra has also performed and recorded the music of its composer-in-residence, Kalevi Aho, and other Finnish composers. The Lahti Symphony Orchestra appears regularly in Helsinki and has performed at numerous music festivals, including the BBC Proms in London. The orchestra has also performed in Germany, Russia, France, Sweden, Spain, Japan and the United States.

Osmo Vänskä (b. 1953) began his professional musical career as a respected clarinetist, occupying the co-principal's chair in the Helsinki Philharmonic Orchestra for several years. After studying conducting at the Sibelius Academy in Helsinki, he won first prize in the 1982 Besançon International Young Conductor's Competition. His conducting career has featured substantial commitments to such orchestras as the Tapiola Sinfonietta, Iceland Symphony Orchestra and BBC Scottish Symphony Orchestra. Currently he is principal conductor of the Lahti Symphony Orchestra in Finland and, since 2003, musical director of the Minnesota Orchestra.

He is increasingly in demand internationally to conduct orchestral and operatic programmes, and his repertoire is exceptionally large – ranging from Mozart and Haydn through the Romantics (including Nordic composers such as Sibelius, Grieg and Nielsen) to a broad span of contemporary music; his concert programmes regularly include world première performances. His numerous recordings for BIS continue to attract the highest acclaim. In December 2000 the President of Finland awarded Osmo Vänskä the Pro Finlandia medal in recognition of his achievements with the Lahti Symphony Orchestra, and in May 2002 he was given the Royal Philharmonic Society Music Award in London in recognition of his work with the music of Sibelius and Nielsen.

Robert Kajanus syntyi Helsingissä 2. joulukuuta 1856. Hänen syntymänsä aikaan Suomen pääkaupunki oli vielä pieni kaupunki, jossa oli alle 25.000 asukasta. Keskieurooppalaisten standardien mukaan katsottaessa se oli musiikillista takamaata, jonka perusohjelmisto koostui wieniläisklassikoista. Fredrik Pacius – joka oli opettanut kaupungissa vuodesta 1835 lähtien, ja joka oli huolimatta saksalaisesta syntyperästään luokiteltu Suomen huomattavimmaksi säveltäjäksi sitten Cruellin – oli kuitenkin säveltänyt ja järjestänyt esityksiä monille omille suurille teoksilleen, sisältäen oopperoita ja viulukonserton, ja esittäjiksi hän oli houkutellut monia kansainvälisiä muusikkoja. Uuteen Teatteriin (nykyinen Ruotsalainen teatteri) perustettiin 1860-luvulla orkesteri, ja kapellimestari Filip von Schanzin johdolla se esitti sinfonia- ja viihdekonsertteja. 1870-luvulla keskityttiin oopperaan, jota esitettiin suomeksi ja myös ruotsiksi.

Robert oli yksi ylempään keskiluokkaan kuuluvan perheen kymmenestä lapsesta (joista vain neljä selviytyi aikuisikään asti). Hänen isänsä Georg August Kajanus oli ammatiltaan maanmittausinsinööri, joka nautti musiikista, vaikkei hänellä itsellään ollutkaan mitään erityistä kykyä esiintyjänä. Robertin äiti Agnes, joka nuoruudessaan oli ollut hieno laulajatar, tuli musiikillisesti vaikutusvaltaisesta Flodinin perheestä; kuuluisa kriitikko Karl Flodin oli Robertin serkku. Robertin ollessa lapsi, Mozartin ja Haydnin kamarimusiikkia soitettiin perheen kodissa, jossa Pacius oli vakituisesti vieraana.

Kajanuksen musiikillinen lahjakkuus huomattiin varhain. Hän aloitti yksityiset musiikkitunnit Richard Faltinin (1835-1918) johdolla kaksitoistavuotiaana: ensin musiikinteoriaa ja myöhemmin myös sävellystä. Hän oli jo aloittanut viulunsoiton, mutta vasenkätisyytensä vuoksi hänen oli lopulta mahdotonta tavoitella uraa viulistina. Lapsena Robert oli yksinäinen haaveilija, joka rakasti syvästi luontoa (myöhemmin hänestä tuli innokas purjehtija), mutta hän oli liian kärsimätön pärjätäkseen akatemisella uralla. Hän osoittautui myös itsepäiseksi ja itsevarmaksi; ominaisuudet, jotka tulisivat olemaan hyvin luonteenomaisia hänen myöhemmällä urallaan. Ruotsin kielen ollessa hänen äidinkieltänsä, hän kävi ruotsinkielisen peruskoulun, mutta hän kohtasi

myös suomen kielen ja suomenkielisen kulttuurin, joiden puolesta hän tuli myöhemmin taistelemaan hyvin voimakkaasti.

Syksyllä 1877 Kajanus seurasi monien suomalaisten muusikkojen esimerkkiä ja matkusti Leipzigiin; siellä hän opiskeli opettajinaan Salomon Jadassohn, Ernst Richter ja Carl Reinecke. Hän teki julkisen kapellimestaridebyyttinsä Helsingissä 19.9.1878. Vuosina 1879-80 hän jatkoi opintojaan Pariisissa, etenkin norjalaisen Johan Svendsenin johdolla – Svendsen motivoi häntä sisällyttämään kansanmusiikillisia elementtejä sävellyksiinsä, kuten *Suomalaiseen rapsodiaan nro 1*. Kajanus muutti takaisin Leipzigiin (1880-81) ja Dresdeniin (1881-82) ja meni naimisiin norjalaisen laulajattaren Johanne Müllerin kanssa (1881) ennen paluutaan Helsinkiin heinäkuussa 1882.

Vuonna 1874, ollessaan vielä koulupoika, Kajanus oli kirjoittanut ensimmäiset nykypäivään asti säilyneet sävellyksensä. Samana vuonna hän tutustui myös Elias Lönnrotiin, joka oli koonnut *Kalevalan*. Kajanuksen 1870-luvun sävellyksiä ovat *Viulusonaatti* ja *Pianosonaatti* (molemmat vuodelta 1876) ja vuosikymmenen lopulla hän alkoi säveltää myös orkesteriteoksia.

Vuonna 1882, riitaannuttuaan Martin Wegeliuksen (1846-1906) kanssa tämän ollessa haluton tarjoamaan hänelle työtä juuri perustamassaan Helsingin Musiikkiopistossa (nykyinen Sibelius-Akatemia), Kajanus perusti Helsingin orkesteriyhdistyksen (nykyinen Helsingin kaupunginorkesteri), Pohjoismaiden ensimmäisen ammattiorkesterin. Kajanus johtikin tätä orkesteria loppuelämänsä ajan, ja sen selviytymisestä monien poliittisesti ja taloudellisesti epävarmojen vuosien yli onkin kiittäminen Kajanuksen energiaa ja intoa. Vuonna 1885, Kajanus perusti orkesteriyhdistyksen sivutuotteen orkesterikoulun kilpailemaan Wegeliuksen koulun kanssa. Kajanus muistetaan nykyään kuitenkin ennen kaikkea kapellimestarina, etenkin hänen Sibeliuksen musiikin uraauurtavien esitystensä – ja myös 1930-luvun alussa tehtyjen levytysten – johdosta.

Sibelius ja Kajanus olivat tavanneet, kun ensin mainittu oli oppilaana Martin Wegeliuksen Helsingin musiikkiopistossa. Wegelius oli parhaimmillaan hallintomiehenä ja opettajana; hän ihaili Wagneria syvästi (kuten Kajanuskin), muttei kannustanut oppilaitaan kuuntelemaan Kajanuksen konsertteja. Joka tapauksessa Kajanuksesta ja

Sibeliuksesta tuli hyvät ystävät, vaikka heidän suhteessaan olikin ajoittain jännitteitä – esimerkiksi vuonna 1897, kun Kajanus sai Faltinilta vapautuneen yliopistoviran, joka oli alunperin ollut osoitettu Sibeliukselle. Vuosisadan vaihteessa kummatkin miehet kuuluivat piiriin, joka kokoontui pitkien ja kosteiden keskusteluiden merkeissä Helsingin muodikkaissa ravintoloissa, kuten Kämpissä ja Königissä. Kajanuksen stressaava elämäntapa vaati lopulta veronsa: vuonna 1907 hänelle alkoi tulla sydän- ja maksavaivoja, joita vielä pahensivat hänen heikkoutensa alkoholia kohtaan.

Kajanuksen ensimmäinen vaimo kuoli synnytyksessä, ja pian sen jälkeen Kajanus meni naimisiin Inez Johanna Bärlundin kanssa, mutta hänkin kuoli vain neljä vuotta myöhemmin, vuonna 1888. Kajanus aloitti lähes välittömästi epävakaisen suhteen näyttelijätär ja laulajatar Elisabeth (Lilli) Kurikan kanssa, ja avioitui tämän kanssa toukokuussa 1889. Tämä myrskyisä suhde ei ollut menestyksenkäs, mutta Lilli ei suostunut avioeroon ennen vuotta 1917, jolloin Kajanus oli jo elänyt Helena (Ella) Stigellin kanssa viisi vuotta. Hän meni naimisiin Ellan kanssa 1917, ja heidän avioliittonsa kesti Kajanuksen kuolemaan asti.

Syksyllä 1889 Kajanus lähti Lillin kanssa sapattimatkalle Berliiniin ja opiskeli lisää orkesterinjohtoa Hans von Bülowin johdolla (myös Sibelius oli tuohon aikaan Berliinissä Albert Beckerin oppilaana). Kajanuksen kapellimestariuran huippuhetkiin kuului hänen oman sinfonisen runonsa *Aino* esittäminen Berliinin filharmonisen orkesterin kanssa helmikuussa 1890 ja Helsingin orkesterin menestyksekkäällä Euroopan-kiertueella vuonna 1900. Kiertue huipentui esiintymiseen Pariisin maailmannäyttelyssä, minkä johdosta Kajanus kutsuttiinkin seuraavina vuosina johtamaan moniin kansainvälisiin musiikkikeskuksiin, mm. Kööpenhaminaan, Pietariin, Moskovaan, Torinoon ja Budapestiin.

Vuonna 1913 Helsingin orkesteriyhdistys kehittyi Filharmonisen seuran orkesteriksi suorassa kilpailussa Georg Schnéevoigtin Helsingin sinfoniaorkesterin kanssa (loppujen lopuksi nämä kaksi orkesteria yhdistivät voimansa). Vuosikymmenen lopun lähestyessä Kajanus alkoi myös osallistua festivaalien, kuten Suomen Säveltaiteen Päivien ja Pohjoismaisten musiikkipäivien toimintaan. Vuonna 1920 hänelle myönnet-

tiin Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan kunniamerkki, ja vuonna 1926 hänestä tuli Budapestin Liszt-akatemian kunniaprofessori. 1920-luvun lopulta lähtien hän taisteli sellaisten säveltäjien puolesta kuin Stravinski, Prokofjev, Ravel, Honegger, Franck ja Hindemith, mutta tuohon aikaan hänen voimansa alkoivat vähetä. 75-vuotis-syntymäpäivänsä juhlakonsertissa Kajanuksen täytyi johtaa istuaan. Hänen jäähyväis-konserttinsa Filharmonisen seuran orkesterin kanssa 28.4.1932 oli myös orkesterin 50-vuotisjuhlakonsertti, ja samassa yhteydessä hän otti vastaan filosofian tohtorin arvon Helsingin yliopistosta. Tämänkin jälkeen hän jatkoi säveltämistä ja aikaisempien teoksiensa uudistamista. Hän kärsi enenevässä määrin verenkiertohäiriöistä, jotka johtivat kuolioon, ja keväällä 1933 hänen vasen jalkansa jouduttiin amputoimaan. Kajanus kuoli 6. heinäkuuta 1933.

Kajanus ei ollut pelkästään Suomen ensimmäisiä orkesterimusiikin säveltäjiä ennen Sibeliusta, mutta myös ensimmäisiä, jotka keskittyivät musiikissaan erityisesti suomalaisiin aiheisiin. *Suomalainen rapsodia nro 1* d-molli op. 5 kirjoitettiin Leipzigissa vuonna 1881 ja ensiesitettiin siellä säveltäjän johdolla samana vuonna. Kappale todistaa Kajanuksen kasvavan kiinnostuksen kansanmusiikkia kohtaan (silmiinpistävimpänä keskijaksossa esiintyvä melodia *En voi sua unhoittaa poies*). Teoksen Suomen ensiesitys oli 15.2.1883, ja pian siitä oli olemassa erilaisia sovituksia, esim. pianolle neli- ja kahdeksankätisesti sekä puhallinorkesterille.

Kansallisen ulottuvuuden toinen näkökohta esitetään *Kullervon surumarssissa* op. 3, alkuperäiseltä nimeltään *Kullervon kuolema, episodi Kalevalasta*. Sen säveltämisen aikoihin vuonna 1880 ei ollut vielä olemassa perinnettä käyttää kalevalaisia teemoja musiikissa, vaikkakin Filip von Schantz oli säveltänyt *Kullervo*-alkusoiton vuonna 1860. Myöhemmin tämä *Kalevalan* traaginen sankari tulisi olemaan Sibeliuksen, Madetojan, Sallisen ja muiden säveltäjien musiikillisten teosten aiheena. Wagnerin vaikutus on selvästi kuultavissa Kajanuksen kappaleessa (teoksen tekovaiheessa hän oli nähnyt *Jumalten tuhon* – ja täten kuullut *Siegfriedin hautajaismarssin* – useita kertoja), ja siinä on kaikuja myös Ludwig van Beethovenin *Eroica-sinfonian* hautajaismarssista, mutta se käyttää myös suomalaista kansansävelmää, *Äiti parka ja raukka*.

Tämäkin teos ensiesitettiin Leipzigin Kajanuksen itsensä johtamana maaliskuussa 1880. Se otettiin hyvin vastaan, ja Kajanuksen orkesteri soitti sitä Suomessa kolmesti vuosina 1883-86, mutta sen jälkeen tätä mahtavaa ja kaunopuheista kappaletta ei kuultu ennen kuin Kajanuksen omassa muistokonsertissa marraskuussa 1933.

Elegantti *Sinfonietta B-duuri* op. 16 sävellettiin vuonna 1915 ja Filharmonisen seuran orkesteri ensiesitti sen samana vuonna säveltäjän johdolla tämän syntymäpäiväkonsertissa 2. joulukuuta. Teos on omistettu Sibeliukselle, joka päätti kuitenkin jättää tulematta ensiesitykseen – joka oli vain kuusi päivää ennen hänen omaa 50-vuotissyntymäpäiväkonserttiaan ja uuden sinfonian ensiesitystä (*viidennen sinfonian* neliosainen alkuperäisversio) – todennäköisesti siksi, koska hän ei halunnut Kajanuksen menestyksen vievän huomiota häneltä itseltään. Vaikka teoksen tyyllilliset juuret ovat edelleen saksalaisessa romantiikassa, sen orkestraation keveys ja hienostuneisuus antavat merkkejä säveltäjän painotuksen muuttumisesta neoklassismin suuntaan. Kajanuksen elämäkertakirjoittaja Matti Vainio kertoo kirjassaan: ”Tässä teoksessa Kajanus on löytänyt vihdoin oman sinfonisen kielensä, joka ei ollut oraalla aiemmissa orkesteriteoksissa mutta joka ei syystä tai toisesta niissä täysin päässyt puhkeamaan.” Teos on muotoiltu neljään osaan, ja sen tunnusomaisen teeman esittelevät toiset viulut, jonka jälkeen se kuullaan alttoviuluissa ensimmäisen osan juhlanan johdannon (*Grave*) aivan alussa. Osan pääosa (*Allegro vivo*) on dramaattinen, ollen kuitenkin samalla luonteeltaan kevyt ja vilkas; se loppuu rohkealla nousevalla tritonuksella ja menee käytännöllisesti katsoen tauotta *Intermezzoon*, kappaleeseen, joka menuetinomaisesta tunnelmasta huolimatta on täynnä rytmistä herkkyyttä. Tunnusteema on hyvin paljon esillä kauniissa hitaassa osassa (*Adagio di molto*), kun taas finaali (*Allegro con fuoco*) palaa ensimmäisen osan luottavaiseen tunnelmaan. Tunnusteeman lyhyt uudelleenilmestyminen johtaa codaan ja tyylikkääseen, mutta kuitenkin hieman vähättelevään loppuun.

Sinfoninen runo *Aino* sävellettiin vuonna 1885, ja esitettiin ensi kerran *Kalevala*-seuran järjestämässä tilaisuudessa, jossa juhlistettiin runon 50-vuotispäivää; myös täällä Helsingin orkesteria johti säveltäjä itse. Aihe perustuu *Kalevalasta* saatuun materiaaliin,

vaikkakin mieskuoron teoksen loppuosassa laulaman tekstin tekijää ei tunnetakaan. Melodisesti ja harmonisesti Wagnerin vaikutus on selvä, mutta *Ainolla* on selvä, omaperäinen luonteensa, ja sitä pidetäänkin yleisesti Kajanuksen parhaana teoksena.

© Andrew Barnett 2004

Ylioppilaskunnan Laulajat (YL) perustettiin vuonna 1883 ja se on Suomen vanhin suomenkielinen kuoro. Kuoro on saavuttanut maailmanmaineensa lukemattomilla ulkomaankiertueillaan ja useilla levytyksillään. Ensimmäisen pitkän kiertueensa Eurooppaan kuoro teki jo vuonna 1930. Monien Euroopan-matkojensa lisäksi YL on tehnyt seitsemän pitkää Pohjois-Amerikan kiertuetta sekä kaksi Kaukoidän-matkaa. YL:n ohjelmisto kattaa teoksia keskiajalta aina kantaesityksiin asti ja kuoro poikkeaa mieluusti myös kevyen musiikin maisemissa. Koko olemassaolonsa ajan YL on työkennellyt tunnetuimpien suomalaissäveltäjien kanssa Sibeliuksesta alkaen. Jo kuoron ensimmäisen johtajan, P.J. Hannikaisen kaudesta lähtien kuoron johtajina ovat olleet maan parhaat voimat kuten Heikki Klemetti, Selim Palmgren, Martti Turunen, Ensti Pohjola, Heikki Peltola ja vuodesta 1980 Matti Hyökki.

Sinfonia Lahden tavoite on tuottaa konserteillaan ja levytyksillään kuulijoilleen elämyksiä ja tehdä samalla tunnetuksi mielenkiintoista, korkeatasoista musiikkia. Vuosien mittainen tinkimätön työ kapellimestari Osmo Vänskän johdolla on nostanut Sinfonia Lahden yhdeksi Pohjoismaiden merkittävimmistä orkestereista. Sinfonia Lahden kotisali on Lahden puisessa Sibeliustalossa, joka otettiin käyttöön maaliskuussa 2000. Sen pääsali on akustiikaltaan maailman huippuluokkaa, mikä tukee orkesteria sen oman ainutlaatuisen soinnin kehittämisessä.

Tinkimättömyys ja ennakkoluulottomuus ilmenee Sinfonia Lahden levytyksissä. Se on saanut merkittäviä tunnustuksia Sibeliuksen musiikin levytyksistään: kaksi *Gramophone Award* -palkintoa (1991 ja 1996), *Grand Prix du Disquen* (1993) sekä kahdesti *Cannes Classical Awardin* (1997 ja 2001). Kansainvälisesti tunnettu *Gramo-*

phone-julkaisu on arvioinut orkesterin levytyksen Sibeliuksen *kuudennesta sinfoniasta* parhaaksi teoksesta koskaan tehdyksi taltioinniksi. Useat levytykset on valittu myös ”Vuoden levyiksi” kansainvälisissä musiikkiarvosteluissa. Orkesteri on saanut useita kultalevyjä, mm. Sibeliuksen *viulukonserton* alkuperäisversion (1992) ensilevytyksestä sekä *Suomalainen virsi* -levystä vuonna 2001. Sinfonia Lahti konsertoi vuosittain Helsingissä sekä useilla suomalaisilla musiikkijuhlilla. Orkesterilla on ollut kiertueita Ranskassa, Ruotsissa ja Japanissa, ja sen lisäksi se on esiintynyt mm. Pietarissa Valkeat yöt -festivaalilla, New Yorkissa, Birminghamissa ja Hampurissa sekä BBC Proms -festivaalilla Lontoossa.

Sinfonia Lahden ylikapellimestari **Osmo Vänskä** (s. 1953) on viime vuosien aikana noussut kansainvälisesti merkittävimpien kapellimestareiden joukkoon. Sinfonia Lahden kanssa Vänskä on tehnyt määrätietoista ja tavoitteellista työtä vuodesta 1988 lähtien (päävierailija 1985-88). Vänskä on ollut vuosina 1996-2002 myös BBC:n Skottilaisen sinfoniaorkesterin ylikapellimestari. Hän on niin ikään toiminut myös Tapiola Sinfoniettan sekä Islannin sinfoniaorkesterin taiteellisena johtajana. Vuonna 2003 Osmo Vänskä aloitti Yhdysvaltojen parhaimpiin kuuluvan Minnesotan orkesterin taiteellisena johtajana.

Osmo Vänskä suoritti kapellimestarin tutkinnon Sibelius-Akatemiassa 1979. Hänen kansainvälinen uransa käynnistyi Ranskassa Besançonin kansainvälisen kapellimestarikilpailun voiton myötä vuonna 1982. Vänskä on kuluneen vuosikymmenen aikana johtanut kaikkialla Euroopassa sekä Japanissa, Yhdysvalloissa ja Australiassa. Muusikonuransa hän aloitti klarinetistina. Hän on tehnyt yli 50 levytystä, joiden joukossa on runsaasti palkittuja Sibeliuksen levytyksiä Sinfonia Lahden kanssa BIS-levymerkille. Vänskä palkittiin Pro Finlandia -mitalilla vuonna 2000 ja vuonna 2001 Glasgow’n yliopisto nimitti hänet musiikin kunniatohtoriksi. Toukokuussa 2002 Osmo Vänskälle myönnettiin yksi Britannian arvostetuimmista musiikkipalkinnoista, Royal Philharmonic Society Music Award, tunnustuksena hänen ansioistaan Sibeliuksen ja Nielsenin musiikin tulkkina.

Robert Kajanus wurde am 2. Dezember 1856 in Helsinki geboren. Zu jener Zeit war die finnische Hauptstadt noch eine Kleinstadt mit weniger als 25.000 Einwohnern. In musikalischer Hinsicht handelte es sich um Hinterland, in dem die Wiener Klassik noch den Ton bestimmte. Immerhin hatte Fredrik Pacius – der seit 1835 in der Stadt unterrichtete und trotz seiner deutschen Abstammung als der bedeutendste finnische Komponist seit Crusell galt – Aufführungen einiger seiner umfangreicheren Werke, u.a. Opern und ein Violinkonzert, organisiert und eine Reihe international anerkannter Musiker für Gastauftritte gewonnen. In den 1860er Jahren wurde für das Neue Theater (das heutige Schwedische Theater) ein Orchester gegründet, das unter der Leitung von Filip von Schantz Symphonie- und populäre Konzerte gab; in den 1870er Jahren konzentrierte man sich auf die finnisch und auch schwedisch gesungene Oper.

Robert war eines von zehn Kindern (von denen nur vier das Erwachsenenalter erreichten) aus einer Familie der oberen Mittelschicht. Sein Vater, Georg August Kajanus, war ein Verwaltungsinspektor, der die Musik liebte, wenngleich er selber über keine außergewöhnliche musikalische Begabung verfügte. Seine Mutter Agnes, die in ihrer Jugend eine vorzügliche Sängerin gewesen war, stammte aus der musikalisch einflussreichen Familie Flodin; der berühmte Kritiker Karl Flodin war Roberts Cousin. Im Hause der Familie hörte der kleine Robert Kammermusik von Mozart und Haydn; oft war Pacius zu Gast.

Kajanus' musikalische Fähigkeiten wurden früh schon erkannt. Mit zwölf Jahren erhielt er privaten Musikunterricht von Richard Faltin (1835-1918), zuerst Musiktheorie, später auch Komposition. Er hatte sich schon mit der Violine beschäftigt, aber da er Linkshänder war, blieb ihm eine Karriere als Geiger letztlich verwehrt. Als Kind war Robert ein einsamer Träumer, der die Natur zutiefst liebte (später sollte er ein begeisterter Seefahrer werden), aber zu ungeduldig war, sich akademisch hervorzutun; außerdem erwies er sich als ebenso stur wie selbstbewußt – Eigenschaften, die seinen weiteren Weg begleiten sollten. Da Schwedisch seine Muttersprache war, besuchte er eine schwedischsprachige Grundschule; dennoch lernte er auch die finnische Sprache

und Kultur kennen, für die er in späteren Jahren so erfolgreich eintreten sollte.

Im Herbst des Jahres 1877 folgte Kajanus dem Beispiel vieler finnischer Musiker vor ihm und reiste nach Leipzig, wo er bei Salomon Jadassohn, Ernst Richter und Carl Reinecke studierte. Am 19. September 1878 hatte er in Helsinki sein öffentliches Debüt als Dirigent. In den Jahren 1879/80 setzte er seine Studien in Paris fort, allem bei dem Norweger Johan Svendsen, welcher ihn zur Verwendung von Volksmusikelementen in Kompositionen wie der *Finnischen Rhapsodie Nr. 1* anregte. Danach ging er zurück nach Leipzig (1880/81) und Dresden (1881/82), heiratete die norwegische Sängerin Johanne Müller (1881), und kehrte im Juli 1882 nach Helsinki zurück.

Aus dem Jahr 1874, noch zu seiner Schulzeit, stammen seine ersten erhaltenen Kompositionen; in jenem Jahr lernte er auch Elias Lönnrot kennen, der das finnische Nationalepos *Kalevala* zusammengestellt hatte. Zu Kajanus' Kompositionen aus den 1870er Jahren gehören eine Violin- und eine Klaviersonate (beide 1876); Ende der 1870er entstanden die ersten Orchesterwerke.

Nach dem Bruch mit Martin Wegelius (1846-1906), der ihn nicht an sein neugegründetes Helsingfors Musikinstitut (der heutigen Sibelius-Akademie) engagierte, gründete Kajanus 1882 die Helsingfors Orkesterförening (das heutige Helsinki Philharmonic Orchestra), das erste professionelle Symphonieorchester Nordeuropas. Kajanus leitete dieses Orchester bis zu seinem Tod, und es verdankt seiner Energie und Begeisterung trotz zahlreicher politisch und finanziell prekärer Jahre das Überleben. 1885 etablierte Kajanus als Ableger der Orkesterförening eine Orchesterschule, die zu derjenigen von Wegelius in Konkurrenz trat. Heutzutage denkt man beim Namen Kajanus meist an den Dirigenten zumal der bahnbrechenden Aufführungen – Anfang der 1930er Jahre dann auch der Einspielungen – von Sibelius' Musik.

Sibelius und Kajanus waren einander begegnet, als jener in Wegelius' Helsingfors Musikinstitut studierte. Wegelius' Hauptbegabung war die eines Organisatoren und Pädagogen; wie auch Kajanus, war er ein leidenschaftlicher Bewunderer Wagners, doch er ermunterte seine Schüler nicht, Kajanus' Konzerte zu besuchen. Nichtsdestotrotz wurden Kajanus und Sibelius enge Freunde, auch wenn ihre Beziehung nicht

immer ohne Spannungen blieb – beispielsweise 1897, als Kajanus die eigentlich Sibelius zugeordnete Nachfolge von Faltin an der Universität antrat. Um die Jahrhundertwende gehörten die beiden Männer zu jenem Zirkel, der sich zu langen und feuchtfreudigen Diskussionen in mondänen Restaurants wie Kämp oder König zusammenfand. Kajanus' aufreibender Lebensstil forderte schließlich seinen Tribut: 1907 machten sich erste Herz- und Leberbeschwerden bemerkbar, die durch seine Vorliebe für den Alkohol nicht gemildert wurden.

Kurz nachdem seine erste Frau im Wochenbett gestorben war, heiratete Kajanus Inez Johanna Bärlund; vier Jahre darauf, 1888, verstarb auch sie. Fast unverzüglich ging er eine lebhaft Beziehung mit der Schauspielerin und Sängerin Elisabeth (Lilli) Kurikka ein, die er im Mai 1889 heiratete. Der stürmischen Ehe war kein Erfolg beschieden, doch willigte Lilli erst 1917 – Kajanus lebte damals bereits fünf Jahre mit Helena (Ella) Stigell zusammen – in die Scheidung ein. Im April 1917 heiratete er Ella, und diese Ehe sollte bis zu seinem Tod Bestand haben.

Im Herbst 1889 nutzte Kajanus ein Freisemester dazu, mit Lilli nach Berlin zu reisen und bei Hans von Bülow weiterführende Dirigierstudien zu betreiben (zu jener Zeit war Sibelius als Schüler von Albert Becker ebenfalls in Berlin). Zu den Höhepunkten seiner Dirigentenkarriere zählen die Aufführung seiner Symphonischen Dichtung *Aino* mit den Berliner Philharmonikern im Februar 1890 und die erfolgreiche Europatournee im Jahr 1900, die von einem Konzert im Rahmen der Pariser Weltausstellung gekrönt wurde. Kajanus wurde daraufhin eingeladen, in den folgenden Jahren in zahlreichen internationalen Musikzentren zu dirigieren, u.a. in Kopenhagen, Moskau, Turin und Budapest.

Im Jahr 1913 ging aus der Helsingfors Orkesterförening das Helsingin Filharmoonien Orkesteri hervor, das mit Georg Schnéevoigts Helsingfors Symfoniorkester konkurrierte (und schließlich mit ihm fusionierte). Gegen Ende jener Dekade beschäftigte sich Kajanus auch mit Festivals wie den Finnischen Musiktagen und den Nord-europäischen Musiktagen. 1920 wurde er mit dem Orden der Weißen Rose von Finnland ausgezeichnet; 1926 erhielt er eine Ehrenprofessur an der Liszt-Akademie in

Budapest. Ende der 1920er Jahre setzte er sich auch für Musik von Komponisten wie Strawinsky, Prokofjew, Ravel, Honegger, Franck und Hindemith ein, doch ließen seine Kräfte allmählich nach. Das Konzert anlässlich seines 75. Geburtstags 1931 mußte er sitzend leiten. Sein Abschiedskonzert mit dem Helsingin Filharmooninen Orkesteri am 28. April 1932 war zugleich das 50. Jubiläumskonzert des Orchesters; zu diesem Anlaß wurde Kajanus Ehrendoktor der Universität Helsinki. Zunehmend litt er an Kreislaufproblemen, die zu einem Gangrän führten; im Frühjahr 1933 mußte sein linkes Bein amputiert werden. Er starb am 6. Juli 1933.

Kajanus gehörte nicht nur zu den bedeutendsten Komponisten von Orchestermusik vor Sibelius, sondern war auch einer der ersten, die ihre Musik auf spezifisch finnische Themen aufbauten. Die ***Finnische Rhapsodie Nr. 1*** d-moll op. 5 wurde 1881 in Leipzig komponiert und im selben Jahr unter Leitung des Komponisten uraufgeführt. Das Stück bezeugt Kajanus wachsendes Interesse an finnischer Volksmusik (am auffallendsten etwa das Lied *En voi sua unhoittaa poies* im Mittelteil). Das Werk erlebte seine finnische Erstaufführung am 15. Februar 1883 und erschien alsbald in einer Vielzahl von Bearbeitungen, beispielsweise für Klavier vierhändig, für zwei Klaviere à vier Händen und für Blaskapelle.

Auch ***Kullervos Trauermarsch*** op. 3, dessen ursprünglicher Titel *Kullervos Tod. Eine Episode aus dem „Kalevala“* lautete, enthält eine solche nationale Dimension. 1880, zum Zeitpunkt der Komposition, gab es noch keine Tradition der Verwendung von *Kalevala*-Themen in der Musik, wenngleich Filip von Schantz 1860 eine *Kullervo-Ouverture* komponiert hatte; in späteren Jahren sollte dieser tragische *Kalevala*-Held kompositorisches Sujet bei Sibelius, Madetoja, Sallinen und anderen sein. Kajanus' Werk ist deutlich der Einfluß Wagners anzumerken (während der Komposition hatte er mehrmals die *Götterdämmerung* gesehen und dabei auch *Siegfrieds Trauermarsch* gehört), daneben gibt es Anklänge an den Trauermarsch aus Ludwig van Beethovens „*Eroica*“-Symphonie sowie an das finnische Volkslied *Äiti parka ja raukka*. Auch dieses Werk wurde in Leipzig uraufgeführt, und zwar im März 1880 unter der Leitung von Kajanus. Es hatte einigen Erfolg; Kajanus' Orchester spielte es

während der Jahre 1883-86 dreimal in Finnland, danach jedoch erklang das imposante und eloquente Werk erst wieder bei Kajanus' eigenem Gedenkkonzert im November 1933.

Die elegante *Sinfonietta B-Dur* op. 16 wurde 1915 komponiert und vom Helsingin Filharmonooninen Orkesteri unter Leitung des Komponisten bei seinem Geburtstagskonzert am 2. Dezember in Helsinki uraufgeführt. Es ist Sibelius gewidmet, der dennoch bei der Uraufführung nicht zugegen war, wahrscheinlich weil er sich nur sechs Tage vor einem Konzert aus Anlaß seines eigenen 50. Geburtstags und der Vorstellung einer neuen Symphonie (der *Fünften* in ihrer ursprünglichen viersätzigen Form) nicht von Kajanus' Erfolg die Schau stehlen lassen wollte. Wenngleich das Werk seine stilistischen Wurzeln immer noch in der deutschen Romantik hat, so deuten die Leichtigkeit und die Raffinesse der Instrumentation auf eine Hinwendung zum Neoklassizismus. „In diesem Werk“, so Kajanus' Biograph Matti Vainio, „hat Kajanus schließlich seinen eigenen symphonischen Stil gefunden, der in seinen frühen Orchesterwerken allmählich Gestalt angenommen hatte, sich dort aber aus dem ein oder anderen Grund nicht richtig hatte entfalten können.“ Das Werk hat vier Sätze; ein Motto-Thema wird erst von den Zweiten Violinen, dann von den Bratschen zu Beginn der feierlichen Einleitung zum ersten Satz (*Grave*) vorgestellt. Der Hauptteil des Satzes (*Allegro vivo*) ist bei aller Dramatik leicht und behend; er endet mit einem kühnen, aufsteigenden Tritonus und geht ohne jede Pause in das *Intermezzo* über, ein Stück, daß trotz seines Menuettcharakters voller rhythmischer Subtilitäten steckt. Das Motto bestimmt weitgehend den wunderschönen langsamen Satz (*Adagio di molto*), während das Finale (*Allegro con fuoco*) den drängenden Charakter des ersten Satzes wieder aufgreift; eine kurze Wiederkehr des Mottos führt zur Coda und dem eleganten, aber verhaltenen Schluß.

Die Symphonische Dichtung *Aino* wurde 1885 komponiert und bei einem Fest uraufgeführt, das die Finnische Kalevala-Gesellschaft anläßlich des 50. Jubiläums des Epos veranstaltete; auch hier wurde das Helsingin Filharmonooninen Orkesteri vom Komponisten dirigiert. Das Sujet basiert auf Material aus dem *Kalevala*, auch wenn

der Text zum Männerchor im Schlußteil des Werks anonymen Ursprungs ist. Melodisch und harmonisch ist der Einfluß Wagners offenkundig, doch ist *Aino* von ausgesprochen individuellem Charakter und wird allgemein als Kajanus' bedeutendstes Werk erachtet.

© *Andrew Barnett 2004*

Der 1883 gegründete **Universitätschor Helsinki** (YL) ist der älteste finnischsprachige Chor Finnlands. Die weltweite Reputation, die YL heute genießt, verdankt sich seinen ausgedehnten Auslandstourneen und zahlreichen Einspielungen. Seine erste größere Europatournee unternahm der Chor in den 1930ern; es folgten zahllose weitere Konzerten in Europa, sieben große Tourneen durch Nordamerika und zwei durch den Fernen Osten. Das Repertoire des YL erstreckt sich von mittelalterlicher Musik bis hin zu zeitgenössischen Werken, wobei der Chor genauso in der populären Musik zu Hause ist. Stets hat YL mit führenden finnischen Komponisten zusammengearbeitet. Seit der Ägide des ersten Dirigenten von YL, P.J. Hannikainen, ist der Chor von Schlüsselfiguren der finnischen Musik geleitet worden, u.a. von Heikki Klemetti, Selim Palmgren, Martti Turunen, Ensti Pohjola, Heikki Peltola und, seit 1980, Matti Hyökki.

Das **Lahti Symphony Orchestra** (Sinfonia Lahti) wurde im Jahr 1949 in städtische Trägerschaft überführt, um die seit 1910 existente Orchestertradition Lahtis aufrecht zu erhalten. Unter der Leitung von Osmo Vänskä hat sich das Orchester in den letzten Jahren zu einem der angesehensten in Nordeuropa entwickelt. Das Lahti Symphony Orchestra gibt die Mehrzahl seiner Konzerte in der hölzernen Sibelius-Halle, die von den Architekten Kimmo Lintula und Hannu Tikka erbaut und deren Akustik von der international renommierten Artec Consultants Inc. aus New York betreut wurde. Zu den Erfolgen des Lahti Symphony Orchestras gehören *Gramophone Awards* (1991 und 1996), der Grand Prix du Disque der Académie Charles Cros (1993) und der

Cannes Classical Award (1997, 2002) für seine Einspielungen von Werken Sibelius'; mehrere seiner anderen Aufnahmen sind ebenfalls mit Preisen bedacht worden. Das Ensemble hat das gesamte Orchesterwerk von Joonas Kokkonen eingespielt. Seit 1992 hat das Orchester zudem die Musik ihres „composer-in-residence“ Kalevi Aho und anderer finnischer Komponisten aufgeführt und aufgenommen. Das Lahti Symphony Orchestra tritt regelmäßig in Helsinki und bei zahlreichen Festivals auf, u.a. bei den BBC Proms in London. Gastspiele führten das Orchester nach Deutschland, St. Petersburg, Frankreich, Schweden, Spanien, Großbritannien, Japan und New York.

Osmo Vänskä begann seine musikalische Karriere als angeseher Klarinettist: mehrere Jahre spielte er als zweiter Soloklarinettist im Philharmonischen Orchester Helsinki. Nach Dirigierstudien an der Sibeliusakademie in Helsinki gewann er 1982 den ersten Preis beim Internationalen Wettbewerb für junge Dirigenten in Besançon. Als Dirigent widmete er sich intensiv der Tapiola Sinfonietta, dem Isländischen Symphonieorchester und dem BBC Scottish Symphony Orchestra in Glasgow. Neben seiner Tätigkeit als Chefdirigent des Symphonieorchesters Lahti wirkt Osmo Vänskä von 2003 an als künstlerischer Leiter des Minnesota Orchestra.

Als Dirigent von Orchester- und Opernprogrammen ist Vänskä auf internationaler Ebene sehr gefragt. Sein Repertoire ist außerordentlich groß – von den Wiener Klassikern bis hin zu einer breiten Spanne der Musik des 20. Jahrhunderts. Vänskäs Konzertprogramme umfassen regelmäßig Uraufführungen. Seine zahlreichen Aufnahmen für BIS werden mit großer Begeisterung aufgenommen. Im Dezember 2000 verlieh der finnische Präsident Osmo Vänskä die Pro Finlandia Medaille in Anerkennung seiner Leistungen mit dem Lahti Symphony Orchestra, und im Mai 2002 erhielt er in Anerkennung seiner Auseinandersetzung mit dem Schaffen von Sibelius und Nielsen den Royal Philharmonic Society Music Award in London.

Robert Kajanus est né à Helsinki le 2 décembre 1856. Au moment de sa naissance, la capitale finlandaise était encore une petite ville comptant moins de 25,000 habitants. A en juger d'après les critères de l'Europe centrale, elle était une eau musicalement stagnante encore accordée au diapason des classiques de Vienne. Fredrik Pacius – qui enseignait dans la ville depuis 1835 et qui était considéré, malgré ses origines allemandes, comme le plus éminent compositeur finlandais depuis Crusell – avait cependant composé et arrangé les exécutions de plusieurs de ses œuvres majeures dont des opéras et un concerto pour violon, en plus d'avoir attiré plusieurs solistes internationaux à se produire sur scène. Les années 1860 virent la formation d'un orchestre pour le Nouveau Théâtre (maintenant le Théâtre suédois) qui, sous la direction de Filip von Schantz, donna des concerts symphoniques et populaires ; dans les années 1870, on mit l'accent sur l'opéra, donné en finlandais et aussi en suédois.

Robert fut l'un de dix enfants (dont quatre seulement se rendirent à l'âge adulte) dans une famille de la classe moyenne supérieure ; son père, Georges Auguste Kajanus, était un arpenteur qui aimait la musique même s'il ne possédait lui-même aucune aptitude exceptionnelle comme exécutant. Sa mère Agnès, qui avait très bien chanté dans sa jeunesse, venait de la famille Flodin qui exerçait une grande influence musicale ; le célèbre critique Karl Flodin était le cousin de Robert. Dans la jeunesse de Robert, on jouait souvent de la musique de chambre de Moyart et de Haydn chez les Kajanus et Pacius y était souvent invité.

Le talent musical de Kajanus fut vite reconnu. Il commença à prendre des cours privés de musique avec Richard Faltin (1835-1918) à l'âge de douze ans : d'abord la théorie musicale, puis ensuite la composition. Il jouait déjà du violon mais, comme il était gaucher, il fut incapable de poursuivre une carrière comme violoniste. Enfant, Robert était un rêveur solitaire qui aimait profondément la nature (il devint plus tard très habile à la voile) mais il était trop impatient pour exceller dans les matières académiques ; il se révéla à la fois têtue et sûr de lui, qualités qui caractériseront une bonne partie de sa carrière future. Puisque le suédois était sa première langue, il fréquenta un

lycée de langue suédoise mais il fut aussi confronté à la langue et la culture finlandaises qu'il devait ensuite défendre si efficacement.

À l'automne de 1877, Kajanus suivit l'exemple de plusieurs musiciens finlandais avant lui et il se rendit à Leipzig étudier avec Salomon Jadassohn, Ernst Richter et Carl Reinecke. Il fit ses débuts publics de chef d'orchestre de retour à Helsinki le 19 septembre 1878. En 1879-80, il poursuivit ses études à Paris, notamment avec le Norvégien Johan Svendsen qui le motiva à incorporer des éléments de musique folklorique dans ses compositions, par exemple dans la *Rhapsodie finlandaise no 1*. Il retourna à Leipzig (1880-81) et à Dresde (1881-82) et épousa la cantatrice norvégienne Johanne Müller (1881) avant de rentrer à Helsinki en juillet 1882.

En 1874, encore écolier, il avait écrit ses premières compositions survivantes ; il fit aussi la rencontre cette année-là d'Elias Lönnrot qui avait compilé le *Kalevala* (l'épopée nationale finlandaise). Les compositions de Kajanus de la décennie 1870 renferment une sonate pour violon et une pour piano (les deux écrites en 1876) et, à la fin des années 1870, il commença à écrire aussi des œuvres pour orchestre.

En 1882, après une brouille avec Martin Wegelius (1846-1906) qui refusait de lui donner du travail à l'Institut de Musique d'Helsinki qu'il venait de fonder (maintenant l'Académie Sibelius), Kajanus fonda la Société Orchestrale d'Helsinki (maintenant l'Orchestre Philharmonique d'Helsinki), le premier orchestre symphonique professionnel des pays du Nord. Kajanus devait diriger cet orchestre le reste de sa vie et il doit sa survie à des années politiquement et financièrement précaires à l'énergie et à l'enthousiasme de Kajanus. En 1885, comme sous-produit de la Société Orchestrale, Kajanus fonda une école d'orchestre rivale de celle de Wegelius. On se souvient le plus souvent cependant aujourd'hui de Kajanus comme chef d'orchestre, surtout pour ses exécutions innovatrices – et, au début des années 1930, ses enregistrements aussi – de la musique de Sibelius.

Sibelius et Kajanus s'étaient rencontrés quand Sibelius était élève à l'Institut de Musique d'Helsinki de Martin Wegelius. Wegelius montrait ses principaux talents en administration et en éducation : il admirait beaucoup Wagner (tout comme Kajanus)

mais il n'encourageait pas ses élèves à assister aux concerts de Kajanus. Kajanus et Sibelius se lièrent néanmoins d'une solide amitié quoique leur relation fût parfois tendue – par exemple en 1897 quand Kajanus obtint un poste universitaire comme successeur de Faltin, poste qui avait d'abord été accordé à Sibelius. Vers le changement de siècles, les deux faisaient partie du cercle qui se rassemblait pour de longues discussions bien arrosées aux restaurants chic d'Helsinki comme le Kämp ou le König. Le style de vie stressé de Kajanus finit par réclamer son dû : en 1907, il commença à ressentir des ennuis cardiaques et hépatiques, exacerbés par son penchant pour l'alcool.

Peu après la mort de sa première femme en couches, Kajanus épousa Inez Johanna Bärlund qui mourut elle aussi quatre ans plus tard, en 1888. Il se jeta presque immédiatement dans une liaison explosive avec l'actrice et cantatrice Elisabeth (Lilli) Kurikka qu'il épousa en mai 1889. Ce mariage orageux ne fut pas un succès mais Lilli refusa jusqu'en 1917 de lui accorder le divorce; Kajanus cohabitait alors déjà avec Helena (Ella) Stigell depuis cinq ans. Il épousa Ella en avril 1917 et le mariage dura jusqu'à sa mort.

En automne 1889, Kajanus fit un voyage sabbatique à Berlin avec Lilli et entreprit d'autres études de direction avec Hans von Bülow (Sibelius était alors encore l'élève d'Albert Becker à Berlin). Des sommets de sa carrière de direction renferment une exécution de son *Aino* avec l'Orchestre Philharmonique de Berlin en février 1890 et une tournée européenne couronnée de succès en 1900 avec l'orchestre d'Helsinki, dont le clou fut un concert à l'Exposition Mondiale de Paris ; les années suivantes, il fut invité à diriger dans plusieurs centres musicaux internationaux dont Copenhague, St-Petersbourg, Moscou, Turin et Budapest.

En 1913, la Société Orchestrale d'Helsinki devint l'Orchestre de la Société Philharmonique, un rival direct de l'Orchestre Symphonique d'Helsinki de Georg Schnéevoigt (les deux forces orchestrales finirent par se fondre). Vers la fin de cette décennie, Kajanus commença aussi à s'occuper de festivals dont les Journées Musicales Finlandaises et les Journées Musicales Nordiques. En 1920, on lui décerna l'Ordre de la rose blanche de Finlande et, en 1926, il fut nommé professeur honoraire à l'Académie

Liszt à Budapest. A partir de la fin des années 1920, il promut aussi la musique de compositeurs tels que Stravinsky, Prokofiev, Ravel, Honegger, Franck et Hindemith mais ses forces commençaient à décliner. Il dut diriger assis son concert de 75e anniversaire. Son concert d'adieu avec l'Orchestre de la Société Philharmonique le 28 avril 1932 coïncidait aussi avec le concert de 50e anniversaire de l'orchestre ; il reçut à cette occasion un doctorat honorifique de l'université d'Helsinki. Il continua quand même à composer et à réviser des œuvres antérieures. Il souffrit de plus en plus de troubles circulatoires et, à l'apparition de la gangrène, au printemps 1933, on dut lui amputer la jambe gauche. Il mourut le 6 juillet 1933.

Kajanus n'était pas seulement l'un des plus éminents compositeurs finlandais de musique orchestrale avant Sibelius, il fut aussi l'un des premiers à centrer sa musique sur des sujets spécialement finlandais. La *Rhapsodie finlandaise no 1* en ré mineur op. 5 fut écrite à Leipzig en 1881 et créée la même année sous la direction du compositeur. La pièce atteste de l'intérêt croissant de Kajanus pour la musique folklorique finlandaise (plus particulièrement l'air *En voi sua unhoittaa poies* dans la section médiane). La création finlandaise de l'œuvre eut lieu le 15 février 1883 et elle sortit rapidement dans un choix d'arrangements, par exemple pour piano à quatre et huit mains et pour orchestre d'instruments à vent.

Un autre aspect des dimensions nationales est présenté dans la *Marche funèbre de Kullervo* op. 3, appelée originalement *La mort de Kullervo*, un épisode du *Kalevala*. Au moment de sa composition en 1880, il n'existait pas encore de tradition d'emploi des thèmes du *Kalevala* en musique quoique Filip von Schantz eût composé une *Ouverture de Kullervo* en 1860. Plus tard, ce héros tragique du *Kalevala* devait être le sujet d'œuvres musicales de Sibelius, Madetoja et Sallinen entre autres. L'influence de Wagner est nettement sentie dans la pièce de Kajanus (pendant qu'il y travaillait, il vit *Le Crépuscule des dieux* – entendant donc la marche funèbre de Siegfried – plusieurs fois) et on y distingue en outre des échos de la marche funèbre de la *Symphonie « Héroïque »* de Ludwig van Beethoven, mais Kajanus utilise également un air folklorique finlandais, *Äiti parka ja raukka*. L'œuvre fut aussi créée à Leipzig, sous la direction de

Kajanus, en mars 1880. Elle fut bien reçue et l'orchestre de Kajanus la joua trois fois en Finlande entre 1883 et 1886 mais, après cela, cette pièce imposante et éloquente ne fut plus entendue avant le propre concert commémoratif de Kajanus en novembre 1933.

L'élégante *Sinfonietta en si bémol majeur* op. 16 fut composée en 1915 et créée la même année par l'Orchestre de la Société Philharmonique à Helsinki sous la direction du compositeur à un concert pour son anniversaire de naissance le 2 décembre. Elle est dédiée à Sibelius qui choisit cependant de ne pas assister à la création probablement parce que, six jours seulement avant son propre concert de 50e anniversaire et la présentation d'une nouvelle symphonie (la cinquième, dans sa version originale en quatre mouvements) – il ne voulait pas être éclipsé par le succès de Kajanus. Quoique l'œuvre garde ses racines stylistiques dans le romantisme allemand, la clarté et le raffinement de son orchestration indiquent un changement dans l'intérêt du compositeur en faveur du néo-classicisme. Matti Vainio, le biographe de Kajanus, émit l'opinion suivante : « Dans cette œuvre, Kajanus trouva finalement son propre style symphonique qui s'était graduellement formé dans ses œuvres orchestrales antécédentes mais qui, pour une raison ou une autre, n'avait pas réussi à s'épanouir complètement en elles. » L'œuvre compte quatre mouvements où le thème de devise est présenté aux seconds violons, puis aux altos au tout début de l'introduction solennelle et festive du premier mouvement (*Grave*). La partie principale du mouvement (*Allegro vivo*) est dramatique et pourtant de caractère léger et agile ; elle se termine par un triton ascendant impudent et passe pratiquement sans interruption à l'*Intermezzo*, une pièce qui, malgré son effet de menuet, est d'une grande subtilité rythmique. Le thème de devise est très en évidence dans le ravissant mouvement lent (*Adagio di molto*) tandis que le finale (*Allegro con fuoco*) retourne au caractère dynamique du premier mouvement ; une brève réapparition du thème de devise mène à la coda et à la conclusion élégante mais retenue.

Le poème symphonique *Aino* fut composé en 1885 et créé à un événement organisé par la Société Finlandaise du Kalevala pour souligner le 50e anniversaire du poème ; ici aussi, le compositeur dirigeait l'orchestre d'Helsinki. Le sujet repose sur du

matériel du *Kalevala* quoique le texte lui-même, chanté par le chœur de voix d'hommes dans la section finale de l'œuvre, est anonyme. L'influence de Wagner sur la mélodie et l'harmonie est claire mais *Aino* garde un caractère distinctement individuel et est largement considéré comme la meilleure œuvre de Kajanus.

© *Andrew Barnett 2004*

Le Chœur de l'université d'Helsinki (YL), fondé en 1883, est le plus ancien chœur de langue finlandaise en Finlande. La réputation mondiale dont YL jouit aujourd'hui est due à ses longues tournées à l'étranger et à ses nombreux enregistrements. Le chœur fit sa première grande tournée en Europe dans les années 1930. En plus d'innombrables concerts donnés en Europe, le chœur a entrepris sept longues tournées en Amérique du Nord et deux en Extrême-Orient. Le répertoire d'YL s'étend de la musique médiévale aux dernières œuvres modernes et le chœur est aussi à l'aise dans la musique populaire. Tout au long de son existence, YL a travaillé avec d'importants compositeurs finlandais. Depuis le premier chef d'YL, P.J. Hannikainen, la formation a été dirigée par des figures-clés de la musique finlandaise : Heikki Klemetti, Selim Palmgren, Martti Turunen, Ensti Pohjola, Heikki Peltola et, depuis 1980, Matti Hyökki.

L'Orchestre Symphonique de Lahti (Sinfonia Lahti) devint municipal en 1949 pour garder la tradition orchestrale existant à Lahti depuis 1910. Sous la direction de son chef Osmo Vänskä, l'orchestre s'est développé ces dernières années en l'un des plus remarquables des pays du Nord. L'Orchestre Symphonique de Lahti donne la majeure partie de ses concerts au Sibelius Hall de bois dessiné par les architectes Kimmo Lintula et Hannu Tikka et dont l'acoustique a été mise au point par la compagnie internationalement célèbre Artec Consultants Inc. de New York. Parmi les réussites de l'Orchestre Symphonique de Lahti, mentionnons les prix *Gramophone* (1991 et 1996), le Grand Prix du Disque de l'Académie Charles Cros (1993) et le Prix Classique de Cannes (1997, 2002) pour ses enregistrements des œuvres de Sibelius ; il a

aussi reçu des prix pour plusieurs autres enregistrements. L'orchestre a enregistré l'intégrale de la musique pour orchestre de Joonas Kokkonen. Depuis 1992, l'orchestre a aussi joué et enregistré la musique de son compositeur en résidence, Kalevi Aho et d'autres compositeurs finlandais. L'Orchestre Symphonique de Lahti joue régulièrement à Helsinki et est invité à de nombreux festivals de musique, y compris les Proms de la BBC à Londres. La formation s'est également produite en Allemagne, France, Suède, Espagne, Grande-Bretagne, au Japon, à New York et St-Petersbourg.

Osmo Vänskä (1953-) commença sa vie musicale professionnelle comme distingué clarinettiste, occupant le poste de principal associé à l'Orchestre Philharmonique d'Helsinki pendant plusieurs années. Après avoir étudié la direction à l'Académie Sibelius à Helsinki, il gagna le premier prix du concours international pour jeunes chefs d'orchestre de Besançon en 1982. Sa carrière de chef lui a amené plusieurs engagements importants avec par exemple la Sinfonietta Tapiola, l'Orchestre Symphonique de l'Islande et l'Orchestre Symphonique Ecossais de la BBC à Glasgow. Il est présentement chef principal de l'Orchestre Symphonique de Lahti en Finlande. Il est entré en fonction comme directeur musical de l'Orchestre du Minnesota en 2003.

Il est de plus en plus demandé sur la scène internationale pour diriger des orchestres et des opéras et son répertoire est exceptionnellement étendu – de Mozart et Haydn en passant par les romantiques (dont les compositeurs nordiques Sibelius, Grieg et Nielsen) à un vaste choix de musique du 20e siècle; ses programmes de concerts renferment régulièrement des créations mondiales. Ses nombreux enregistrements sur BIS continuent de soulever un immense enthousiasme. En décembre 2000, le président de la Finlande remit à Osmo Vänskä la médaille Pro Finlandia en reconnaissance de ses réussites avec l'Orchestre Symphonique de Lahti et, en mai 2002, il reçut le Prix de Musique de la Société Philharmonique Royale de Londres en reconnaissance de son travail avec la musique de Sibelius et de Nielsen.

Aino, sinfoninen runo

Soi, soi kannel mun murhe jo murtanee
Soi, soi se mun sydäntäni virvoittaa
Hellästi soios ja katkerasti kaa
Siitä mun rintani lohtua saa
Soi, soi nyt kannel soi!
Soi, se mun sydäntäni virvoittaa
Soi, soi kannel soi

Aino, symphonic poem

Ring out, ring out, kantele, my sorrow is breaking me
Ring out, ring out, it revives my heart.
Ring out tenderly and reverberate bitterly,
Thus my breast can find consolation.
Ring out, ring out now, kantele!
Ring out, it revives my heart.
Ring out, ring out, kantele.

Recording data: [1-6] 2002-05-28/31, [7] 2001-05-14 at the Sibelius Hall, Lahti, Finland

Balance engineer/Tonmeister: [1-6] Rita Hermeyer; [7] Ingo Petry

[1-6] Neumann microphones; microphone pre-amplifier by Didrik De Geer, Stockholm; Studer mixer; Genex GX 8500

MOD recorder; Stax and Sennheiser headphones; [7] Neumann microphones; Studer AD 19 pre-amplifier;

Yamaha O2R mixer; Genex GX 8000 MOD recorder; Sennheiser headphones; Spondor loudspeakers

Producer: [1-6] **Ingo Petry**; [7] **Robert Suff**

Digital editing: Jeffrey Ginn

Project adviser: Andrew Barnett

Cover text: © Andrew Barnett 2004

Translations: Teemu Kirjonen (Finnish); Horst A. Scholz (German); Arlette Lemieux-Chené (French)

Front cover picture: Alix Dryden

Photograph of Osmo Vänskä: © Seppo J.J. Sirkka/Eastpress Oy

Typesetting, lay-out: Kyllikki & Andrew Barnett, Compact Design Ltd., Saltdean, Brighton, England

BIS CDs can be ordered from our distributors worldwide.

If we have no representation in your country, please contact:

BIS Records AB, Stationsvägen 20, S-184 50 Åkersberga, Sweden

Tel.: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 30 • Fax: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 40

e-mail: info@bis.se • Website: www.bis.se

© & P 2004, BIS Records AB, Åkersberga.

**Under perioden 2002-2005 erhåller BIS Records AB
stöd till sin verksamhet från Statens kulturråd.**

**The Lahti Symphony Orchestra is supported in this recording project
by the Finnish Performing Music Promotion Centre (ESEK)**

Osmo Vänskä